

प्रदेश लोक सेवा आयोग
प्रदेश नं. १, विराटनगर
स्थानीय सरकारी सेवा अन्तर्गतका प्राविधिक तर्फ कृषि सेवा, प्लान्ट प्रोटेक्सन, एग्रोनोमी, हर्टिकल्चर, एगू.
एक्सटेन्सन, स्वायल साइन्स, एगू.इको.एण्ड मार्केटिङ्ग समूह, सहायकस्तर पाँचौ तहको पदको खुला
प्रतियोगितात्मक परीक्षाको पाठ्यक्रम

पाठ्यक्रमलाई निम्नानुसार विभाजन गरिएको छः

प्रथम चरण:-	लिखित परीक्षा	पूर्णाङ्कः - १००
द्वितीय चरण:-	अन्तर्वार्ता	पूर्णाङ्कः - २०

परीक्षा योजना (Examination Scheme)

प्रथम चरण:- लिखित परीक्षा योजना (Examination Scheme)

विषय	पूर्णांक	उत्तीर्णांक	परीक्षा प्रणाली	प्रश्न संख्या × अंकभार	समय
सेवा सम्बन्धी	१००	४०	वस्तुगत बहुबैकल्पिक (Multiple Choice)	५० प्रश्न × २ अंक = १००	४५ मिनेट

द्वितीय चरण:- अन्तर्वार्ता

विषय	पूर्णाङ्क	परीक्षा प्रणाली
अन्तर्वार्ता	२०	मौखिक

द्रष्टव्य :

१. यो पाठ्यक्रम योजनालाई लिखित परीक्षा र अन्तर्वार्ता गरी दुई चरणमा विभाजन गरिएको छ।
२. लिखित परीक्षाको माध्यम भाषा नेपाली वा अंग्रेजी अथवा नेपाली र अंग्रेजी दुवै हुन सक्नेछ।
३. लिखित परीक्षामा निम्नानुसार प्रश्नहरू सोधिनेछ ।

पाठ्यक्रमको एकाई	१	२	३	४	५	६	७
प्रश्न संख्या	१०	७	६	६	७	७	७

४. वस्तुगत बहुबैकल्पिक (Multiple choice) प्रश्नहरूको उत्तर सही दिएमा प्रत्येक उत्तर बापत २ (दुई) अङ्क प्रदान गरिनेछ भने गलत उत्तर दिएमा प्रत्येक गलत उत्तर बापत २० प्रतिशत अङ्क कट्टा गरिनेछ । तर उत्तर नदिएमा त्यस बापत अङ्क दिइने छैन र अङ्क कट्टा पनि गरिने छैन।
५. बहुबैकल्पिक प्रश्नहरू हुने परीक्षामा कुनै पनि प्रकारको क्यालकुलेटर (Calculator), मोबाइल फोन वा अन्य विद्युतीय उपकरण प्रयोग गर्न पाइने छैन।
६. यस पाठ्यक्रम योजना अन्तर्गतका पत्र तथा विषयका विषयवस्तुमा जे सुकै लेखिएको भए तापनि पाठ्यक्रममा परेका कानून ऐन नियम तथा नीतिहरू परीक्षाको मिति भन्दा ३ महिना अगाडि

(संशोधन भएका वा संशोधन भई हटाईएका वा थप गरी संशोधन भई) कायम रहेका लाई यस पाठ्यक्रममा परेको सम्झनु पर्दछ।

७. प्रथम चरणको लिखित परीक्षाबाट छनौट भएका उम्मेदवारहरूलाई मात्र द्वितीय चरणको अन्तर्वार्तामा सम्मिलित गराइनेछ।

८. लिखित परीक्षा र अन्तर्वार्ताको कुल अङ्क योगका आधारमा परीक्षाफल प्रकाशित गरिनेछ।

९. पाठ्यक्रम लागू मिति: २०७७/०९/१६

प्रदेश लोक सेवा आयोग
प्रदेश नं. १, विराटनगर
स्थानीय सरकारी सेवा अन्तर्गतका प्राविधिक तर्फ कृषि सेवा, प्लान्ट प्रोटेक्सन, एग्रोनोमी, हर्टिकल्चर, एगू.
एक्सटेन्सन, स्वायल साइन्स, एगू.इको.एण्ड मार्केटिङ्ग समूह, सहायकस्तर पाँचौ तहको पदको खुला
प्रतियोगितात्मक लिखित परीक्षाको पाठ्यक्रम

विषय :- सेवा सम्बन्धी

१. कृषि सम्बन्धी

- १.१ नेपालको संविधानमा कृषि तथा खाद्य सम्बन्धी व्यवस्था
- १.२ प्रदेश निजामती सेवा ऐन तथा प्रदेश निजामती सेवा नियमावली (प्रदेश नं. १)
- १.३ राष्ट्रिय कृषि नीति, २०६१ र कृषि व्यवसाय प्रवर्धन नीति २०६३
- १.४ प्रदेशको चालू आवधिक योजनामा कृषि क्षेत्रको प्राथमिकता, लक्ष्य, उद्देश्य, कार्यक्रम एवं कार्यान्वयन रणनीति
- १.५ कृषि विकास रणनीति (२०१५-२०३५) र यसका विशेषताहरू
- १.६ वर्तमान संघीय. प्रादेशिक र स्थानीय तहमा कृषि सेवाको संरचना
- १.७ कृषि विकास कार्यक्रम तर्जुमाका आधार र एकीकृत प्रसारसेवा कार्यक्रम
- १.८ कृषि विकास कार्यक्रममा ऋण, उत्पादन सामग्री, कृषि औजार तथा उपकरण, बजार तथा मूल्य व्यवस्था
- १.९ प्रमुख कृषि जन्य वस्तुहरूको उत्पादन लागत तथा मूल्य निर्धारण
- १.१० कृषि विकासमा सरकारी, सहकारी, निजी क्षेत्र तथा महिला एवं युवाको भूमिका ।
- १.११ नेपाल एवम् प्रदेश नं. १ को अर्थतन्त्रमा कृषि क्षेत्रको महत्व र नेपालको कृषि क्षेत्रका प्रमुख समस्याहरू
- १.१२ नेपाल एवम् प्रदेश नं. १ को प्रमुख बालीहरू तथा तिनको उत्पादन अवस्था
- १.१३ उत्पादन वृद्धिको लागि अपनाइने उत्पादन र उत्पादनोपरान्त (Post-harvest) प्रविधि
- १.१४ कृषि विकासमा कृषि प्रसार, कृषि अनुसन्धान र कृषि शिक्षाको महत्व
- १.१५ प्राङ्गारिक कृषि, प्रमाणीकरण प्रक्रिया, बजारीकरण र अन्तर्राष्ट्रिय बजार को लागि प्रमाणीकरण गर्ने व्यवस्था आदि बारे सामान्य परिचय
- १.१६ खाद्य पदार्थ र खाद्य स्वच्छता (Food Safety), मापदण्ड (Codex Alimentarius, ISO 22000:2005)
- १.१७ कृषि विकासका कार्यक्रम तर्जुमा तथा कार्यान्वयनमा कृषि तथ्याङ्कको महत्व
- १.१८ कार्यक्रम कार्यान्वयनमा सुपरिवेक्षण, अनुगमन एवं मूल्यांकनको भूमिका
- १.१९ कृषि विकासका लागि सञ्चार कार्यक्रमको आवश्यकता एवं विकसित नयाँ प्रविधिहरू
- १.२० कृषि विकासका लागि तालीम कार्यक्रमको भूमिका
- १.२१ कृषि क्षेत्रमा जोखिम व्यवस्थापन तथा बाली बीमा सम्बन्धी व्यवस्था

- १.२२ कृषि विकासमा ग्रामीण पूर्वाधार (सिंचाइ, कृषि सडक, कोल्डस्टोर, बजार आदि) को महत्व
- १.२३ कृषि आधुनिकीकरण तथा व्यवसायीकरणवारे सामान्य जानकारी
- १.२४ जलवायु परिवर्तन र यसले नेपालको कृषि क्षेत्रमा पुर्याएका असर/प्रभावहरू र न्यूनीकरणका उपायहरू
- १.२५ दिगो कृषि विकासका सिद्धान्तहरू
- १.२६ संघीयतामा कृषि क्षेत्र एवं कृषि विकास कार्यक्रममा स्थानीय तहहरूको भूमिका
- १.२७ स्थानीय सरकार संचालन ऐन, २०७४ मा स्थानीय तहमा कृषि विकास सम्बन्धी व्यवस्था
- १.२८ कृषि विकासमा लैङ्गिक तथा समावेशी अवधारणा

२. बागवानी

- २.१ दीर्घकालीन कृषि र आर्थिक विकासमा बागवानी क्षेत्रको महत्व
- २.२ नेपालमा बागवानीजन्य बालीहरू (फलफूल, तरकारी, आलु तथा मसला) को सिफारिस गरिएका जातहरू
- २.३ प्रमुख फलफूल बालीहरू (आँप, लिची, केरा, भूईकटहर, अम्बा, सुन्तला, स्याउ, किवी, एभोकाडो) को खेती गर्ने उन्नत तरिका, प्रसारण, काँटछाँट, मलखाद व्यवस्थापन, रोग कीराहरू तथा अन्य विकृतिहरू र तिनको व्यवस्थापन, उत्पादन, प्रशोधन, भण्डारण र ढुवानी
- २.४ फलफूल, तरकारी तथा अलैंची बालीको नर्सरी स्थापना तथा व्यवस्थापन
- २.५ प्रमुख तरकारी बालीहरू (काउली समूह, जरे समूह, फल समूह, फर्सी समूह, सागपात समूह) को उन्नत खेती प्रविधि
- २.६ फलफूल तथा तरकारी खेतीमा हाइब्रीड (वर्णशंकर) जातहरूको प्रयोग र महत्व
- २.७ बेमौसमी तरकारी खेती प्रविधिको महत्व र आवश्यकता एवं बेमौसमी खेती प्रविधिहरू (प्लाष्टिक घर, ग्रीन हाउस, एग्री नेट हाउसमा खेती)
- २.८ करेसावारी (Kitchen Garden) को परिभाषा, महत्व र व्यवस्थापन तरिका
- २.९ उन्नत आलु उत्पादन प्रविधि तथा भण्डारण गर्ने तरिकाहरू
- २.१० नेपाल एवम् प्रदेश नं. १ मा फलफूल, तरकारी, आलु तथा मसला बालीहरूको बजार व्यवस्था तथा समस्याहरू
- २.११ नेपाल एवम् प्रदेश नं. १ मा मसलावाली (अलैंची, अदुवा, बेसार, मरिच, सुपारी) को स्थिति एवं उन्नत खेती प्रविधि
- २.१२ नेपाल एवम् प्रदेश नं. १ मा चिया तथा कफी खेतीको महत्व तथा सम्भाव्यता
- २.१३ नेपालमा फूल खेती (Floriculture) र कट फलावर (Cut flower) मा प्रयोग हुने फूलहरू
- २.१४ बागवानी बालीहरूमा मलखाद, सिंचाइ तथा मल्लिङ्ग (छ्यापो) प्रविधिहरू
- २.१५ बाली उत्पादन उपरान्तका क्षतिहरू र न्यूनीकरणका उपायहरू (उत्पादन लिने उचित समय, फलफूल पकाउने, भण्डारण, सफाइ, छनौट, क्युरिङ्ग, ग्रेडिङ्ग, मैन लगाउने, उपचार, कोल्ड चेन)

३. कृषि प्रसार

- ३.१ कृषि प्रसार - परिचय, अवधारणा, सिद्धान्त र महत्व
- ३.२ कृषि प्रसार कार्यकर्ता र निजमा हुनुपर्ने गुणहरू
- ३.३ नेपालमा सञ्चालन भएका विभिन्न कृषि प्रसार पद्धतिहरू
- ३.४ नेपालमा सञ्चालित विभिन्न कृषिप्रसार तरिकाहरू र तिनीहरूको सञ्चालन विधि
- ३.५ अगुवा कृषक तथा कृषक समूहको परिचय, महत्व एवं कृषि प्रसारमा अगुवा कृषकको भूमिका
- ३.६ कृषि विकास कार्यमा अगुवा कृषकहरूको परिचालन
- ३.७ कृषक समूह गठन प्रक्रिया एवं प्रभावकारी परिचालन, कृषक समूह मार्फत कृषि प्रसार कार्य सञ्चालन
- ३.८ कृषि प्रसारमा स्थानीय नेतृत्वको भूमिका
- ३.९ उपयुक्त कृषि प्रसार तरिका छनौटका आधारहरू
- ३.१० Innovation (नव प्रवर्तन), Diffusion (प्रसार) and Adopters Categories (ग्रहणकर्ताको प्रकार)
- ३.११ कृषि सञ्चार र प्रविधि प्रसारणमा श्रव्यदृश्य सामग्री, मोबाइल एप्लिकेशन र किसान कल सेन्टर
- ३.१२ कृषि तालिमको महत्व, तालिमको आवश्यकता पहिचान र प्रभावकारी तालिम सञ्चालनका आधारहरू
- ३.१३ कृषक पाठशालामा आधारित कृषि प्रसार पद्धति

४. बाली विज्ञान

- ४.१ बाली विज्ञानको परिभाषा र नेपालमा बाली विकासको महत्व
- ४.२ नेपालमा लगाइने खाद्यान्न, दलहन र तेलहन बालीहरूको वैज्ञानिक नामाकरण र वर्गीकरण
- ४.३ नेपालको हावापानी अनुसार हालसालै सिफारिश गरिएका बालीहरू (धान, मकै, गहुँ, जौ, कोदो, फापर, उखु, जुट, भटमास, मुसुरो, तोरी) को जात र तिनीहरूको पाक्ने अवधि, सरदर उत्पादन क्षमता, सिफारिस क्षेत्र र मुख्य विशेषताहरू
- ४.४ बीउको परिभाषा, प्रमाणिकरण तथा यथार्थ संकेतपत्र पद्धति अनुसार बीउका पुस्ताहरूको नाम एवं पुस्ता जनाउने ट्यागको रंग, बीउ उन्मोचन, जात दर्ता, प्रमाणीकरण सम्बन्धी आधिकारिक नियामक निकाय (राष्ट्रिय बीउ बिजन समिति) को काम, कर्तव्य र अधिकार
- ४.५ असल बीउका गुणहरू, बीउको गुणस्तर कायम राख्न अपनाउनु पर्ने विधिहरू
- ४.६ धान, मकै, गहुँ, जौ, कोदो, फापर, उखु, जुट, भटमास, मास, मुसुरो र तोरी बालीहरूको उन्नत खेती प्रविधि
- ४.७ प्रदेशका विभिन्न क्षेत्रमा प्रचलित बालीचक्र तिनको महत्व, उदहारणहरू (प्रदेश नं. १ विशेष)

५. बाली संरक्षण

- ५.१ नेपालका प्रमुख खाद्यान्न, नगदे, तरकारी एवं फलफूल बालीका प्रमुख रोग, किरा, मुसा एवं झारपातको नाम, पहिचान, नोक्सानी, लक्षण एवं रोकथाम प्रविधि
- ५.२ स्वच्छ तथा स्वस्थ बाली उत्पादनका लागि गरिने एकीकृत शत्रुजीव व्यवस्थापन (IPM), असल कृषि अभ्यास (GAP) लगायतका अन्य पद्धतिहरूको परिचय, सिद्धान्त र महत्व
- ५.३ कृषि उत्पादनहरूको संचयन लगायतका उत्पादनोपरान्त गरिने क्रियाकलापहरू, रोगकिरा व्यवस्थापनको महत्व र यस क्षेत्रमा उपलब्ध प्रविधिहरू
- ५.४ बाली संरक्षण प्रयोगशाला निदान सेवाका लागि प्रयोग हुने सामान्य विधिहरू
- ५.५ रोग, किरा एवं झारपात तथा यिनको प्राकृतिक शत्रुहरू (मित्रजीव) को सर्वेक्षण /Surveillance विधि
- ५.६ उन्नत मौरी पालन प्रविधि, मह उत्पादन, प्रशोधन तथा बजारीकरण, रेशम किरा पालन तथा किम्बु खेती बारे सामान्य जानकारी
- ५.७ नेपालमा खेती गरिएका च्याउका प्रजाती र कन्ये तथा गोब्रे च्याउ खेती प्रविधि
- ५.८ रोग किरा व्यवस्थापनमा Plant Quarantine को भूमिका
- ५.९ जीवनाशक विषादी ऐन, २०४८ र जीवनाशक विषादी नियमावली, २०५० का विशेषताहरू
- ५.१० विरुवा संरक्षण ऐन, २०६४ र विरुवा संरक्षण नियमावली २०६४ का विशेषताहरू
- ५.११ नेपालमा प्रतिबन्ध गरिएका विषादीहरू, विषादीको सुरक्षित प्रयोग र विषादी अवशेष द्रुत विश्लेषण (RBPR)
- ५.१२ जैविक तथा वानस्पतिक विधिबाट बाली संरक्षण
- ५.१३ बाली उपचार शिविर (Plant Clinic) र यसको महत्व

६. कृषि अर्थशास्त्र

- ६.१ कृषि अर्थशास्त्रको परिचय र कृषि विकासमा यसको महत्व
- ६.२ माग तथा आपूर्तिको परिचय र नियम
- ६.३ बजारमुखी कृषि उत्पादन योजनाको अवधारणा
- ६.४ कृषि विकासमा बजारको महत्व
- ६.५ फार्मगेट, थोक तथा खुद्रा मुल्यको अवधारणा
- ६.६ समूह बजार, हाट बजार, सहकारी बजारको परिचय, वर्तमान स्थिति र कृषि विकासमा यसको महत्व
- ६.७ खाद्य तथा पोषण सुरक्षाको अवधारणा
- ६.८ उत्पादन लागतको परिचय र तुलनात्मक लाभका बालीहरूको पहिचानमा यसको भूमिका
- ६.९ प्राथमिक तथ्यांक (Primary data) र सहायक तथ्यांक (Secondary data) को परिचय तथा श्रोतहरू एवं तथ्यांक संकलन गर्दा ध्यान दिनु पर्ने कुराहरू

- ६.१० तथ्यांक प्रशोधन तथा टेबुलेशनमा Mean, Median र Mode को प्रयोग
- ६.११ कृषि उद्यम (Agri-business) को परिचय र नेपालमा यसका सम्भावनाहरू
- ६.१२ नेपालमा वस्तुगत कृषि उपजहरूको बजार प्रणाली बारे जानकारी
- ६.१३ कृषिवस्तुमा मूल्य अभिवृद्धि श्रृंखला विकासको परिचय तथा महत्व
- ६.१४ स्थानीय तहमा कृषि सम्बन्धी योजना तर्जुमा र योजना तर्जुमाका चरणहरू ।

७. माटो व्यवस्थापन

- ७.१ माटोको परिभाषा, माटो निर्माणको प्रक्रिया र नेपालको माटोबारे संक्षिप्त जानकारी
- ७.२ माटोका गुणहरू
 - ७.२.१ भौतिक गुण - बनौट, बुनौट संरचना, घनत्व, रंग, चिस्यान
 - ७.२.२ रसायनिक गुण - माटोको प्रतिक्रिया, प्रांगारिक पदार्थ, कार्बन, नाईट्रोजन अनुपात
 - ७.२.३ जैविक गुण - राईजोबियम र एजोटोव्याक्टर
 - ७.२.४ अम्लीय र क्षारीय माटोको सुधार किन र कसरी
- ७.३ विरुवालाई आवश्यक निम्न खाद्यतत्वहरूको काम र यिनको कमी हुँदा देखिने लक्षण र रोकथामका उपायहरू
 - ७.३.१ मुख्य तत्वहरू - नाईट्रोजन, फस्फोरस र पोटास
 - ७.३.२ सहायक तत्वहरू - क्याल्सियम, म्याग्नेसियम र गन्धक
 - ७.३.३ सूक्ष्म तत्वहरू - फलाम, तामा, जस्ता, म्याग्नेज, मोलिवडेनम, सहाग (बोरोन) र क्लोरिन
- ७.४ मल र मलखाद
 - ७.४.१ प्रांगारिक मलहरू (कम्पोष्ट मल, गोठमल, भर्मिकम्पोष्ट, सूक्ष्म जैविक मल, कुखुराको मल, हरियो मल, बायोग्याँस लेदोको मल), निर्धारित मापदण्डहरू
 - ७.४.२ रसायनिक मलहरू (नाईट्रोजनयुक्त, फस्फोरसयुक्त, पोटासयुक्त, मिश्रित र यौगिक, सहायक खाद्यतत्वयुक्त, सूक्ष्मतत्वयुक्त)
 - ७.४.३ मल नियन्त्रण आदेश २०५५बारे जानकारी
 - ७.४.४ मलको मात्रा निकाल्ने तरिका
 - ७.४.५ मलको प्रकृति, प्रयोग समय र प्रयोग गर्ने तरिकाहरू
- ७.५ माटो जाँच सेवा:
 - ७.५.१ माटोको नमूना लिने तरिका: किन, कहिले र कसरी
 - ७.५.२ माटो जाँचको लागि माटोको तयारी
 - ७.५.३ Kit box बाट नाईट्रोजन, फस्फोरस, पोटास तथा पि.एच. पत्ता लगाउने तरिका
- ७.६ माटो शिविर र यसको महत्व, घुम्ती माटो परीक्षण प्रयोगशालाबाट माटो जाँच
- ७.७ माटोको उर्वराशक्ति कायम राख्ने र बाली उत्पादनमा यसको व्यवस्थापन र महत्व
- ७.८ भू-क्षय (Soil Erosion) र यसको कारण, प्रकार तथा व्यवस्थापन

नमूना प्रश्नहरू (Model Questions)

१. अन्य प्रदेशको तुलनामा प्रदेश नं. १ मा तलका मध्ये कुन वाली सबैभन्दा बढी उत्पादन हुन्छ?
- (क) जैतुन (ख) कफी
(ग) ओखर (घ) चिया
२. आलु खेतीमा लाग्ने सबैभन्दा बढी हानिकारक रोग कुन हो ?
- (क) अल्टरनेरिया (ख) लेटव्लाइट
(ग) बार्ट (घ) भाइरस
३. कुन प्रसार पद्धति सबैभन्दा नवीन पद्धति हो ?
- (क) समूहगत पद्धति (ख) ब्लक पद्धति
(ग) टुकी पद्धति (घ) कृषक पाठशाला पद्धति
४. ऋप कटिङ्ग किन गरिन्छ ?
- (क) उत्पादन अनुमान गर्न
(ख) रोग नियन्त्रण गर्न
(ग) कृषकहरूलाई प्रविधि सिकाउन
(घ) रोगलागेको वालीलाई खेतवारी बाट हटाउन
५. कुन विधिले माटो उर्वराशक्ति बढाउन सहयोग गर्दैन ?
- (क) कृषि चुन प्रयोग (ख) प्राङ्गारीक पदार्थको प्रयोग
(ग) माटो निर्मलीकरण (घ) भर्मिकम्पोष्टको प्रयोग